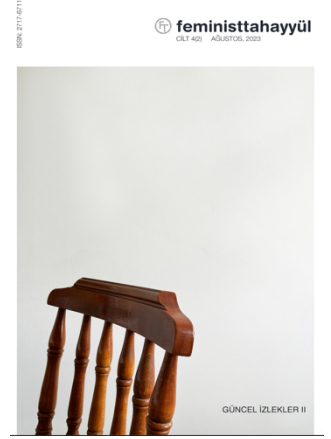

“Doğal” Kozmetik Üreten Küçük Üreticilerin Sosyal Medya Üzerinden Dayanışma Pratikleri: 2023 Kahramanmaraş Depremi Örneği.

Elif Şakar

Feminist Tahayyül, 4(2): 258-287.
(Araştırma Makalesi)

<https://doi.org/10.57193/FeminTa.2023.258>

“Doğal” Kozmetik Üreten Küçük Üreticilerin Sosyal Medya Üzerinden Dayanışma Pratikleri: 2023 Kahramanmaraş Depremi Örneği

Elif Şakar¹

Öz

Bu çalışmanın öznesi Türkiye’de “doğal” kozmetik üreten küçük üreticilerdir. Küçük üreticiler, 2023 yılında Kahramanmaraş merkezli deprem sonrası bölgede oluşan tahribattan etkilenen veya bölgede çalışan insanların ihtiyaçlarını karşılamak üzere çeşitli yollar izlemiştir. Hem ürettikleri bakım ürünleri etrafında hem de başka türlü üretim biçimleri ile Instagram sayfalarında takipçilerini bir araya getirmiş, bölgeye yapılan yardımların miktarının çoğaltılmasına katkı sağlamışlardır. Bu çalışmada üreticilerin bunu yaparken nasıl bir yol izledikleri, hangi alternatiflere başvurdukları ve kurdukları bir aradalıklar irdelenmiştir. Üreticiler kendi ürettikleri ürünlerin bölgeye ulaştırılmasının yanı sıra bölgede karşılanması gereken çeşitli ihtiyaçlar doğrultusunda harekete geçmişler, bölgenin hijyen koşullarını gözeterik üretim gerçekleştirmişlerdir. Çalışma, deprem sonrası süreçle ilgili yaptıkları bilgi paylaşımlarında doğanın ve canlıların ortaklığını gözeterek, depremde olmanın yalnızca insana mahsus olmadığını, travmatize olmanın ise deprem bölgesiyle sınırlı kalmadığının bilinciyle hareket etmiş olan üreticilerin Instagram paylaşımlarını dayanışma pratikleri kapsamında içerik analizi ile okumaktadır.

Anahtar Kelimeler: deprem, küçük üretici, dayanışma, sosyal medya, Instagram.

¹ Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Araştırma Görevlisi, elif.sakar@msgsu.edu.tr
ORCID: 0000-0002-7452-9041
Makale geliş tarihi: 14 Haziran 2023
Makale kabul tarihi: 7 Ağustos 2023

Solidarity Practices of Small-Scale Producers of Natural Cosmetics on Social Media: The case of the 2023 Kahramanmaraş Earthquake

Abstract

Small producers of natural cosmetics in Turkey are the subject of this study. In 2023, as a result of the earthquake centered in Kahramanmaraş, small producers followed various ways to meet the needs of people who were affected by the devastation in the region or who worked in the region. Both around the care products they produced and through other forms of production, they brought their followers together on the pages they had on Instagram and contributed to increasing the amount of aid to the region. This study analyzes the ways producers did this, alternatives they used, and kinds of interconnectedness they established. In addition delivering their own products to the region, they took action for meeting various needs in the region, and produced products based on the region's hygiene conditions. Throughout this process, they acted with the awareness that being an earthquake victim is not exclusive to humans, and the earthquake's traumatizing effect is not limited to the earthquake zone. This study examines small producers' Instagram posts through content analysis and within the framework of solidarity practice.

Keywords: earthquake, small-scale producer, solidarity, social media, Instagram.

Giriş

Dünyayla oynamayacağız. Peki dünyayla oynayanlarla ne yapacağız? Belki dünyayla oynayanlarla değil ama birbirimizle dayanışmamız, bu soruyu aşır geçeri bir nehir olabilir (Burgan, 2022: 212).

Bu çalışmada Şubat 2023'te gerçekleşeri Kahramanmaraş merkezli depremin ardından doğal kozmetik ve bakım ürünleri üreten küçük üreticilerin gösterdikleri dayanışma pratiklerine odaklanılmaktadır. Geleneksel tohumlar ve tıbbi bitkilerle doğal sabun, krem gibi kozmetik ürün ve bakım ürünü imalatı yapan ve ürünlerinin pazarlamasını/satışını günümüzün yaygın kullanılan sosyal medya platformlarından biri olan Instagram üzerinden de gerçekleştiren küçük üreticilerin doğayı ve kadınları korumak amacıyla girişilen dayanışmayı ve direnişini büyütmek için interneti araçsallaştırdığı düşünölmektedir. Bu odak etrafında çeşitli sorulara cevaplar aranmaktadır: Küçük üreticiler Instagram üzerinden açtıkları marka hesaplarını olağanın ötesine geçtiğimizi varsaydığımız dönemlerde nasıl kullanmaktadırlar? Bu kullanım biçimi alternatif bir dayanışma pratiği olarak okunabilir mi? Sosyal medya kullanımını hem üreticilerin hem de tüketicilerin örgütlenmesinde ve direniş biçimlerinde nasıl bir rol oynamaktadır?

Bu sorulardan hareketle bakıldığında küçük üreticilerin Instagram hesaplarını deprem bölgesi ile ilgili ve deprem sonrası ihtiyaç duyulan çeşitli bilgilerin paylaşıldığı bir alan olarak kullandıkları görölebilir. Bu çalışma doğayı ve tüm canlıları gözeterek üretim yapan küçük üreticilerin sahip oldukları hassasiyeti depremde de sürdürdüğünü ve deprem bölgesine gönderilen nakdi ve aynı yardımların miktarını, takipçilerini ve tedarikçilerini de örgütleyerek artırdıklarını iddia etmektedir. Hem deprem özelinde hem de genel olarak daha önce doğal kozmetik üreticilerinin dayanışma pratiklerine değinilen bir çalışma olmadığından bu çalışmanın mevcut literatüre katkı sağlayacağı düşünölmektedir. Bununla birlikte çalışmanın veri tabanına sosyal medya çalışmalarında takip zorluğu nedeniyle tercih edilmeyen bir yöntem

olan Instagram’da 24 saat görüntülenen hikâyelerin de eklenmiş olması nedeniyle çalışmanın literatüre bulgu zenginliği açısından da katkı sunacağı düşünülebilir.

Yardımların ve örgütlenmelerin deseni afetin çeşidine, yaşandığı dönemin şartlarına, bölgenin koşullarına göre şekillenmektedir. İnternetin hem haberleşme hem de çeşitli yardım ve dayanışma faaliyetlerinin yürütülmesi ve koordinasyonu açısından kullanıcılarına büyük avantajlar sağladığı söylenebilir. Türkiye’de yaşanan doğal afetlerde sosyal medyanın ne kadar işlevsel olduğu 2011 yılında meydana gelen Van depremi ile kendini gösterirken bu depremin sosyal medyanın ve akıllı telefonların yaygın kullanımının arttığı bir döneme denk düştüğünü de not etmek gerekir. Bu deprem kapsamında özellikle Twitter’da açılan #evimevindirvan, #vanicintekyurek, #vandayanisma gibi hashtaglerle hazırlanan kampanyalar hızla yaygınlaştırılmıştır (Soydan ve Alpaslan, 2014). 2020 yılında İzmir’de yaşanan deprem felaketinde ise dikkat çeken durumlardan biri sivil toplum kuruluşlarının yanı sıra doğrudan toplumun üyelerinin gönüllülük esasına dayanarak gerçekleştirdikleri yardım faaliyetleridir. Bu depremde Van ve Elâzığ/Malatya depremlerinde zemininin olduğu bir yardımlaşma/dayanışma pratiğinin olgunlaşmış hali görülmektedir (Alkın, 2021).

6 Şubat 2023 tarihinde saat 04.17’de Pazarcık merkezli 7.7 şiddetinde gerçekleşen ilk deprem, ardından 9 saat sonra Elbistan merkezli 7.6 şiddetinde gerçekleşen deprem ve 11.020 artçı deprem 11 ili etkileyerek büyük bir yıkıma neden olmuştur (AFAD, 2023). 22.05.2023 tarihinde İçişleri Bakanının yaptığı açıklamaya göre 50 bin 783 kişi hayatını kaybetmiştir (Cnntürk, 2023). Bu çalışmada yakın geçmişte var olmuş diğer depremlerde ayrışik görülen sosyal medya kullanımının ve gönüllülüğün yaşanan son deprem süreci içerisinde kesişerek nasıl dayanışma pratikleri ürettiği üzerinde durulmaktadır. Biraz daraltmak gerekirse doğal kozmetik üreten küçük üreticilerin Instagram üzerinden paylaştıkları gönderilerle bu süreci nasıl yönettikleri incelenmektedir.

Mojab ve Carpenter (2020) toplumsal hayatımızın yani insani faaliyetlerin ve bilinç biçimlerinin geçmişten bugüne değin devinim içinde bir toplumsal örgütlenme ve iş birliği

şeklinde tezahür ettiğini söylemektedir. “Toplumsal ilişkiler sorgulamanın hem hareket hem de varış noktasını teşkil ediyor” (*a.g.m.*: 115). Araştırmanın konusu olarak bu küçük üreticilerin seçilme nedeni de tam olarak bu: küçük üreticilerin ürettikleri ürünleri neden ürettikleri ile başlayan sürecin yani hareket noktalarının Kahramanmaraş depremi kapsamında bir varış noktası olarak görülmesinden.

Bu çalışma bir sosyal medya platformu olan Instagram üzerinden yürütülmüştür. Platformun kuruluşu olan 2010 yılından (Can ve Koz, 2018) bu yıla Instagram’ın içeriği, işleyişi çok değişmiştir. Önce insanlarla 24 saat paylaşıldıktan sonra kaybolan hikâyeye özelliği gelmiştir. Bu özellik anı yakalamak, her an orada “var olabilmek”, platformu günlük kullanabilmek açısından önemli bulunmaktadır. Sonra bu hikâyeleri kişisel sayfaya sabitleyebildiğiniz, kategorilendirebildiğiniz bir güncelleme yapılmıştır. İsteddiğiniz hikâyeyi istediğiniz şekilde profilinize sabitleyerek öne çıkarabildiğiniz bir alan açılmıştır. Instagram’ın yaygınlaşması her markanın kendisine sayfa açmasıyla görünürlüğünü arttırdığı, sonraki güncellemelerle alışveriş linki paylaşarak ürünlerine yönlendirebildiği ara yüzlerle görsel medyanın satış gücünün parladığı bir alan haline gelmiştir. Instagram küçük üreticilerin de hesaplarını sanal birer dükkân olarak kurgulamasına ve satış imkânı sunmasına yönelik yeniliklerle genişletebildiği bir sanal meydan olarak işlev görmektedir. Takip edilen sayfayı görüntülemenin yanı sıra algoritmalar ve dijital ayak izi sonucu oluşan filtre balonları sayesinde takip edilen sayfaya eşdeğer sayfaların Instagram tarafından önerilmesi, ilgi alanlarınızın gözetilmesi ve hatta işaretlenmesi sonucu keşfet bölümünüze düşen hesaplarla temas kurduğunuz büyük bir meydan halini almış bulunmaktadır.

Doğal kozmetik üreticisi hesapları takibe almam pandeminin başladığı, Türkiye’de ilk 3 haftalık kapanma dönemine denk gelen zaman diliminde oldu. Ekolojik çalışmalara ilgi duyduğumu fark ettiğim, ekolojik ve feminist hareketlerin ekofeminizm kapsamında kesiştiğini keşfettiğim, tesadüfi bir şekilde bir doğal kozmetik üreticisinin hesabına denk gelmemle başlayan süreç bu hesabı merceğe altına almam ile devam etti. Hem Instagram’ın benzer hesaplar önermesi hem de takibe aldığım küçük üreticinin paylaştığı gönderilerin

altında başka küçük üreticilerin yorumlarını fark etmemle giderek genişleyen bir ilgi alanına dönüştü. Araştırma sürecim doğal kozmetik üreten küçük üreticilerin yapmakta olduğu işin hem toplumsallığı hem de doğa ile yakınlığı vurgulayan ekofeminizm (Mellor, 1993) ile ne kadar örtüşüğünü fark etmemle başladı. Ekofeminizm insanlar arasında ve insan ile çevre arasında daha sağlıklı ilişkileri destekleyip yüceltmektedir (Dobson, 2017).

Bahsedilen üreticileri takip ettikçe Instagram'ın yeni üretici sayfaları önermesi ve yeni üreticileri takip ettikçe bu üreticilerin paylaşımlarından aynı alanda üretim yapan başka birçok kişinin olduğunu fark etmem sonucu 150 kişilik bir kitleye ulaştım. Birçok insan gibi uyandığımda, gün içinde boşluk bulduğumda veya yatmadan önce göz attığım bu platform gündelik hayatımın bir parçası oldu. Hem izlediğim hem de izlenmek için gündelik hayatımdan çeşitli içerikler paylaştığım bu platform ayrı bir boyut olmaktan ziyade gündelik gerçekliğimin bir parçası haline geldi. Paylaştığım gönderiler insanlarla paylaşmak istediğim anlarla birlikte kendim için de biriktirdiğim bir albüm, bir günlük gibi işlemeye başladı.

Afet ya da “Dünya Böyle Gidiyorsa Elbet Bir Nedeni Var”²

Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığına bağlı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığınca afet, toplumun tamamı ya da belirli kesimlerinde fiziksel, ekonomik ve sosyal açılardan kayıplar meydana getiren, hayatın işleyişini ve insani faaliyetleri sekteye uğratan veya durduran, etkisini yaşayan toplumun başa çıkma potansiyelinin yetersiz kaldığı doğa, teknoloji veya insan kaynaklı olay şeklinde tanımlanmaktadır (AFAD, 2014). Bu tanıma göre afet olayın kendisinden ziyade, meydana getirdiği sonuçlardır. Birleşmiş Milletler Afet Risk Azaltma Ofisi ise yine benzer bir biçimde afeti, etkisini yaşayan toplumun mevcut kaynaklarıyla baş etmekte yetersiz kaldığı, can ve mal kayıplarıyla birlikte ekonomik ve çevresel kaybın da oluştuğu, etkilenen toplumun mekanizmalarında kayda değer bir biçimde tahribata neden olan olaylar olarak tanımlamaktadır (2023). Ancak Can (2022) bu ve benzeri tanımlamalara birkaç

² Başlıklarda tırnak içinde kullandığım sözler kendisi de doğal kozmetik üreticisi olan müzisyen Bade Nosa'nın şarkı sözlerinden alıntılanmıştır. Kendisine teşekkür ediyorum.

eleştirir getirmektedir. Buna göre ilgili tanımlar gerçekleşen afetin sorumluluğunu doğaya yüklemektedir ve bu durumda doğanın “katil”, insanın “maktul” olduğu gibi bir düşünce üretilmektedir. Bununla birlikte afetin yaşanan felaketin sonucu olduğu düşüncesinin de bir yanılısına olduğunu söyleyerek şu tanımlı önerir: “Afet, insan topluluklarının yaşadığı yerlerde zamanla oluşan gerek doğanın olağan devinimiyle gerekse de insanın doğrudan veya dolaylı müdahalesiyle gerçekleşen; sonuçları bakımından önemli toplumsal sonuçlar doğuran ve birçok bakımdan hasara ve kayıplara neden olan sosyal bir olgudur.” (a.g.m.: 15)

Temel sınıflandırması doğal ve yapay olarak yapılan afetlerin kavramlaştırılmasının zemininde “toplumsallık” yatmaktadır. Gerçekleşen tahribat ile afetler toplumsal hayatı etkilemekte, toplumsal değişim süreçlerinin başlangıcında rol oynayabilmekte, bazı durumlarda da topluma mensup bireylerin farkındalık kazanmasına neden olarak sonraki afetlere hazırlık yapılması ve toplumsal hayatın düzenlenmesinde itici rol oynayabilmektedir (Alkın, 2021). “Kentleşme, yoksulluk, ekonomik ve sosyal yapının afetlerin yıkıcılığına yaptıkları katkı, konunun sosyal bir olgu olarak incelenmesi gerektiğini açıkça göstermektedir.” (İnmez, 2011: 186). İnmez (a.g.e.) doğal afetlerin tetiklediği çevresel risklerin kalkınma süreçlerinin bir çıktısı olduğunu; sürdürülebilirlik üzerine kurulmayan insan doğa ilişkisinin kapitalist gelişim modellerine sırtını dayayan eşitsizliklerin de (yoksulluk, yönetime katılamama, halk sağlığının gerilemesi, cinsiyet ve kültürel olarak sosyal dışlama) göstereni olduğunu ifade etmektedir. Bu gösterenlerin afetin gerçekleştiği bölgenin dışına taşarak çok daha geniş ölçekte bir etkiye sahip olduğu görülmektedir.

Afetlere doğrudan maruz kalmaktan ziyade, afetlerin meydana getirdiği ekonomik, sosyal ve siyasi etkilerin oluşturduğu atmosferi soluyan herkes birer “afetzedede” olmaktadır. Bu geniş etki ağı gündelik yaşam pratiklerinin yeniden yapılandırılmasıyla birlikte kültürel hayatın dönüşümünü de beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda can ve mal kaybı yaşamış bireylerin yanı sıra sosyal ve kültürel rutinleri değişmiş her bireyin de kapsamı genişleyen afetzedede olma halinin içinde düşünülmesi gerekmektedir (Can, 2022). Meydana gelen her afet sonrası

toplumsal hayat ve toplumsallaşma üzerine farklı örüntüler oluşmakta, bu nedenle de her afetin kendine dair bir sosyolojisi oluşmaktadır (Gökalp Yılmaz, 2021).

Metodolojik Zemin: “Ağlaştık Biz, O Evdeydik”

Bu makalede deprem sonrasında bölgede yardımlaşma ve dayanışma amacı ile üretim yapan üreticilerin sosyal medya paylaşımları analiz edilecektir. Bu kapsamda 13 küçük üreticinin Instagram üzerinden Kahramanmaraş depremi kapsamında paylaştıkları gönderiler incelenmiştir. Konu ile ilgili paylaşılmış 204 gönderi tespit edilmiştir. Bu gönderilerin 136 tanesi 24 saat görüntülenme sınırı bulunan hikâyelerden, 68 tanesi ise profil sayfalarında süresiz paylaşılan gönderilerden oluşmaktadır. Bütün bu gönderiler afet gerçekleştiikten sonra yayımlandıkları anlarda günlük olarak takip edilmiştir. Bu takip anlık olarak yapılmasaydı, araştırmanın bulgular kısmının üçte ikisini oluşturan hikâyeler gözden kaçmış olacaktı. Bu nedenle Kahramanmaraş depreminin gerçekleştiği günden başlayıp bu yazının yazıldığı süreci de kapsayacak şekilde uzayan zaman diliminde Instagram üzerinde bulunan küçük üretici sayfalarının takibi günlük olarak yapılmış ve ilgili hikâyeler araştırmanın veri havuzuna bu şekilde dahil edilmiştir.

Çalışmanın yöntemi olarak belirlenen içerik analizi her türlü verinin bir amaca yönelik olarak taranması, kategorilendirilmesi, elde edilen bulguların analiz edilmesi ve yorumlanması işlemlerini kapsayan bilimsel bir araştırma yöntemidir (Şahin Başfırıncı, 2008). İçerik analizi tepkisizdir; çünkü analizi yapılan içerik araştırmacının etkisi olmadan oluşturulur. İçeriği oluşturan kişiler incelendiklerini ve bir araştırma projesine dahil edildiklerini bilmezler. Bu teknik araştırmacıya, incelenene etki etmeden toplumsal hayatın çeşitli dinamiklerini ölçme ve gözlemlene fırsatı sunmaktadır (Neuman, 2016). İçeriklerin tematik analizi bu kapsamda yapılmış, bulgular çalışmada oluşturulan temalar kapsamında yer almıştır.

Küçük üretici kadınların öznel yaşamlarından hareketle kurmuş oldukları Instagram sayfalarını ve bu sayfalarda paylaştıkları gönderileri analiz ederken kendimi sabitlemeksizin,

bir araştırmacı olduğumu da unutmadan bir kadın olduğumun da farkına vararak hareket ettiğimi belirtmek isterim.

Sosyal Medya ve Dayanışma Ağları: “Komşu Kapısı Yolun Başı”

İnternetin gelişmesi ve sosyal medyanın yaygın kullanımı ile iletişim ağları internet üzerinden de kurulmaya başlanarak dijitalleşmiş ve kültürel desenin izleri dokunmaya devam etmiştir. Sosyal medya toplumsallaşmanın sanal hali olmuştur. Değer yargıları, kültürel normlar ve inanışlar kullanıcılar tarafından sosyal medyada da sürdürülmekte, fiziki dünya ile sosyal medyanın toplumsallaşma süreçleri tam da bu nedenle benzerlik taşımakta, Sosyal Etki Kuramının da etkisi ile kişi kendisiyle benzeşen insanlarla topluluklar kurup bunu sürdürmektedir (Türk ve Özdemir, 2020). Bu kuram bireyler arası iletişimi, bu iletişim sonucunda gerçekleşen etkileşimi merceğine alır (Şüküroğlu, 2021). Ahmed’in (2018) de söylediği gibi bireysel çabanın önemli olduğu, kolektif hareketin sırtını buna yasladığı düşünölmektedir. Shiva ve Mies da dijital toplulukların işlevini vurgulayarak: “Toplumsal ilişkiler teknolojinin dışında değil onun eserlerinin içindedir. Böyle bir bilim ve teknoloji, daha fazla toplumsal adalet yaratacaktır” der (2019: 489). Doğal kozmetik üreten küçük üreticiler de depremin olduğu günden itibaren yaptıkları yardımların bir kısmını sosyal medya üzerinden örgütlemiş ve çoğaltmıştır. Dayanışmanın ve desteğin çeşitli biçimleri olduğunu Firuze³ adlı küçük üretici şu şekilde ifade etmiştir:

Dahil olduğumuz tüm gruplarda canhıraş yardım çalışmalarını ve organizasyonlar var, herkes gücü yettiğince bir uçtan tutmaya bir yaraya merhem olmaya çalışıyor. Kimimiz yorgan, battaniye gibi temel ihtiyaçları temin etmeye ve bölgeye ulaştırmaya çalışırken kimimiz bölgeden bizlere doğru bilgileri ulaştırmaya

³ Bu çalışmanın veri havuzu için hikâyelerini ve gönderilerini aldığım küçük üreticilerin isimleri ve marka isimleri etik kaygılar göz önünde bulundurularak mahlaslarla değiştirilmiştir.

alışıyor, kimi arkadaşımız afet bölgelerinde aktif olarak görev alırken kimi arkadaşımız dualarıyla destek oluyor (Firuze, Atölye Firuze, 07.02.2023).

Çalışmada incelenen küçük üreticilerin depremin ilk saatlerinde yaptıkları ve duyurdıkları ilk bağış biçimi nakdi yardımdır.  küçük üretici satışlarının maliyetini keserek depremin gerçekleştiği hafta veya sonraki haftayı da dahil ederek iki haftalık gelirlerinin tamamını (ara ara bu duyuruyu yenileyerek ve sürdürerek ve depremin üzerinden zaman geçmiş olmasına rağmen yardımların sürdürülmesi gerektiğini takipçilerine hatırlatarak) güvendikleri kurumlara veya tanıdıkları afetzedelere bağışlamışlardır. Bu duyuruyla birlikte kendilerinden alışveriş yapanların dolaylı yollarla bu bağışın bir parçası olduklarını da belirtmişlerdir.

Yeni toplumsal hareketler resmi ve hiyerarşik olmaktan ziyade kendi kendine gelişen ve gayri resmi bir örgütlenmeye sahiptir. Dijitalleşme ile toplumsal hareketler sosyal medya üzerinden örgütlenmeye veya sosyal medyayı örgütlenme alanı olarak kullanmaya başlamıştır (il, 2021). Küçük üreticilerin de marka hesaplarını deprem sonrası dayanışma ağını kurmak ve bu ağı büyütmek için kullandığı görülmektedir. İnternetin sağlamış olduğu içerik üretme, gruplar kurma, paylaşım yapma gibi fırsatlar, bireyleri sosyal medya kullanmaya ve bu alanlarda toplumsal problemler hakkında kamuoyu oluşturmaya yönelmektedir. Bazı toplumsal konuları gündeme taşımak, kamuoyunu bu mesele üzerinden karar vericiler üzerinde baskı kurmaya teşvik etmek ve örgütlenmek hızlıca yapılabilir (a.g.e.). İstanbül Teknik niversitesinin şehir Planlama bölümünden mezun olan Avrupa’da yüksek lisans yapmış Birleşmiş Milletler’de çalışma deneyimi olan küçük retici Melda İT şehir planlama bölümünün deprem bölgesi için yayınladığı Ohal Kapsamında Yapılaşma Kararnamesi’nin kamu yararına aykırı olduğu gerekçesiyle yönetimin hızlıca kaldırmasından ve soruşturma başlatmasından (Topuz, 2023) sonra hesabında şu sözleri dile getirmiştir:

Bu korkuyu tanıyorum ben. İnsanlar göçük altında bağırırken bağımsız karar alması gereken afet kurumunun üstten emir beklemesi bu. Sahada sağlık çalışanı, ğretmen ihtiyaı varken bakanlıkların eli kolu bağlı beklemesi bu. Sel, tsunami

riski varken çadır kentlerin olmayacak yere kurulması bu. Tarlanın tam ortasına TOKİ temeli atıp gururla paylaşan Adıyaman'ın emir gelince tüm paylaşımlarını silip yalanlaması bu. 'Enkazlara tehlikeli atık gibi davranın yoksa daha büyük felaket olacak' diye uyarın uzmanları umursamayıp döktürenlerin, döküme karşı duran depremzedeleri yerlerde sürükleyenlerin resmi bu (Melda, Derman Şeyler, 7 Nisan 2023).

Bu küçük üretici bölgede gerçekleşen eylemler ve bölge üzerine verilen kararlar için aynı sözlerin devamında "bir beton kadar yokmuş canımın değeri" ifadesini kullanır. Küçük üreticinin bu paylaşımı 2023 Kahramanmaraş depreminden sonra bölge için alınan yetersiz ve doğru olmayan kararlara dikkat çekme ve bilim insanlarının sindirilmeye çabasına karşı çıkma olarak okunabilir.

Küçük üreticilerin bağış ve dayanışma biçimlerinden bir diğeri ise doğrudan kendi ürettikleri ürünler üzerinde ve etrafında şekillenmektedir. Bölgede mevcut hijyen ve bakım ürünü ihtiyacını gidermek amacıyla beş küçük üretici öncelikle stoklarında bulunan sabunları paketleyip göndermişlerdir. Bunun yanı sıra Atalier Delicate takipçilerini bu dayanışma ağına dahil etmek ve daha fazla ürün gönderebilmek için satın alınan ve deprem bölgesine bağış olduğunu belirtenler adına verilen siparişin iki katı sabun gönderimi yapmıştır. Benzer şekilde Derman Şeyler çoklu yüksek miktar alım olması koşulu ile müşterilerine yüzde 50 indirim tanımlamıştır. Bubble Things ise *Zehirsiz101 Temel Bakım Seti* adıyla oluşturduğu, bir kişinin 2 aylık hijyen ve bakım ürünü ihtiyacını karşılayacak bir ürün paketini deprem bölgesi için alındığında 1 zeytinyağı sabun hediye ederek genişletecekleri bilgisini paylaşmış; aynı zamanda askıda merhem dayanışması başlatmıştır. Böylece Bubble Things'in dayanışmayı tek yönlü olmaktan çıkarıp büyüttüğü söylenebilir. Bunların yanı sıra Bubble Things, Atölye Firuze, Atalier Delicate ve Derman Şeyler üretim için gerekli olan hammadde ve paketleme ürünlerinin maliyetine satışını yapacak veya hibe edecek tedarikçiler aradıkları postlar paylaşarak, bu postların ilgili kişilere ulaşması için paylaşılması çağrısında bulunmuştur. Atalier Delicate deprem bölgesindeki hijyen eksikliği nedeniyle bölge için kolonya üretimine

başlamış ve bu üretimi arttırmak adına takipçilerine destek çağrısı yapmıştır (pandemi döneminde olduğu gibi). Derman Şeyler, Sınır Tanımayan Doktorlar'ın bölgede kurdukları tedavi merkezlerinde kullanılmak amacıyla ağrı kremi ve dezenfektan üretimine ağırlık vermiş, Atölye Firuze bölgede yeterli su ve bebek bezi olmadığından bebeklerin yaşadığı pişik sorununu çözmek için pişik ve nemlendirici krem üretmiş ve bu projeyi bir dernek aracılığıyla yürütmüştür. Bunun yanı sıra Atölye Firuze mevcut üretimin hızlanması için ürün paketlenme, etiketlenme, kolileme, mekânın temizliğini sağlama, sürecin yönetimi ve koordinasyonu ve ürünlerin sevkiyatı için gerekli ekibin oluşturulabilmesi için çağrı yapmış ve yardımları el birliğiyle hazırlayarak bölgeye gönderilmesini sağlamıştır. Bu bir aradalığın sağlanmasını ve kuvvetlenmesini sağlayan iletişim kanalı bu süreçte küçük üreticilerin Instagram hesapları olmuştur.

Sosyal medya çeşitli amaç ve motivasyonlar etrafında bir araya gelen bireylerin kolektif kararlar almalarına ve örgütlenmelerine olanak tanımaktadır. Dijital aktivizm bağlamında düşünüldüğünde manipülasyona açık olduğu gerekçesiyle eleştirilere maruz kalsa da sosyal medyanın kitleleri örgütleyebilme potansiyeli dikkate değer bir önem taşımaktadır. Aynı zamanda sosyal medya bireylerin siyasal toplumsallaşma dönemlerinde gerçekleşen iletişim ve etkileşim alanını kuran ve bireyleri enforme ederek tetikleyici bir güç ve etmen olabilme potansiyeline sahip olabilmektedir (Yaşar, 2020).

İletişim ve Haberleşme Aracı Olarak Instagram: “Benim Evim Benim Sesim”

Kişilerin sosyal medya kullanım biçimi habercilik/enformasyon kavramını da değiştirmektedir. Sosyal medya platformları aracılığıyla bilgi toplamak maliyet bakımından daha ucuz olmaktadır ve sıradan insanlar vasıtasıyla dahi toplanabilmekte ve erişilir kılınabilmektedir. Bunun için uzmanlık bilgisi veya profesyonel ekipmana ihtiyaç duyulmamaktadır. Geleneksel kitle medyasının aksine sosyal medya üzerinden gerçekleşen iletişim stratejileri siyasal aktörler için de daha pozitif, daha kişiye özgü ve duygu barındıran içeriklere sahip olmaktadır (Koçer, 2020). Küçük üreticilerden biri olan Derman Şeyler'den Melda, 1999 depreminde kısmi bir

yıkıntıdan çıkmış bir depremzededir. 2021 Temmuz ayında başlayan orman yangınları ve Ağustos ayında Kastamonu’da gerçekleşen sel felaketi sonrası hissettiği çaresizlikle birlikte mahallesinde 30 kişilik bir ekip oluşturarak felaket dönemlerinde sahada olmak için 6 aylık eğitim ile arama kurtarmacı olmuştur ve 6 Şubat pazartesi günü Maraş depreminde sahaya ilk intikal eden ekibin parçasıdır. Bölgeden paylaştığı fotoğraf ve videolar sonrası basın mensuplarının kendisinden röportaj vermesini istemesi sonucu 12 Şubat günü yaşadıklarını Instagram hesabında gönderi olarak paylaşmış; böylece röportajla meydana gelme olasılığı olan çarpıtmaların önüne geçmeye çalışmıştır:

Plan uçak ile en hızlı şekilde bölgeye intikal edilmesiydi ... Gaziantep Havalimanı bölgede tek sağlam kalan iniş alanı olduğundan buraya iniş yaptık, otobüslere sevk edilip Gaziantep afet merkezine yönlendirildik. Afet merkezini bulmamız 2,5 saat sürdü çünkü boşaltılan ve taşınan 2 farklı lokasyona yanlış gittik ve kimse faal AFAD binasının nerede olduğunu bilmiyordu. Bu saatler sonunda üçüncü lokasyona vardık ve 1 saat otobüste sevk edileceğimiz yeri bekledik. ... kriz merkezine depremden 14 saat sonra vardık. ... Tuvalet taşmıştı, içecek su, yatacak yer, sarılacak battaniye yoktu. Polis benden, ben askerden, kriz merkezi jandarmadan su istiyordu, kimsede içecek su yoktu. Elektrik vardı bir tek jenaratör sayesinde. ... Yıkılan binaların tespiti ve gelen ekiplerin dağıtımı yapılamamıştı, bürokratik yazılar ve imzalar bekleniyordu, acil durumda bile harekete geçilemiyordu. AFAD’ın devlet bürokrasisinin içinde nasıl işlevsiz kaldığını o an anladım. ... Yetkilendirme yapılmadı, sorumluluk alınmadı (Melda, Derman Şeyler, 12.02.2023).

Bu paylaşımından sonra aldığı tepkiler üzerine “insan sevgisi ve görev bilinci” ile yola koyulduğunu belirten Melda gönderisinin altında bulunan sorulara da cevap verdiği bir post paylaşmış ve dayanışmanın önemine vurgu yapmıştır: “Afet dirençli bir toplum için birlikte çalışmamız, bunun için ise önce birbirimize sonra kurumlara güvenmemiz gerekiyor” (Melda, Derman Şeyler, 14.02.2023). Aynı zamanda takipçilerinin bilinçlenmesi ve böyle bir felaket durumunda işlevsiz kalmaması adına afet gönüllüsü olabilmek için alabilecekleri eğitimlerin

bilgisini de paylaşmıştır. Sosyal medyada bölge üzerinden görüntüler paylaşarak bölgede yaşadıklarını yazılı bir şekilde paylaşan üreticinin bu paylaşımları sonrası 10 Aralık 2022 tarihinde 62 bin olarak kaydedilen takipçi sayısı 124 bine yükselmiştir. Bu artış büyük bir felaket üzerine doğrudan orada bulunan/bulunmuş bireylerin paylaşımlarının yaptığı etkiyi de göstermektedir.

Aşkın (2020) internet temelli iletişimin anlık olduğunu; herhangi bir denetim ve sınırlama olmaksızın video, fotoğraf ve belge depolama olanağının bulunduğunu; güncel haberleşme ve bilgi paylaşımı fırsatı ile internetin hem bireylere hem de kurum ve kuruluşlara ticari fırsatlar sağladığını belirtmektedir. Ancak günümüzde internet üzerinden yapılan paylaşımlar da çeşitli sansürlere uğrayabilmekte, Instagram bazı kelimeler ve görselleri paylaşma izni vermemektedir. Bunun yanı sıra Türkiye’de sosyal medya üzerinden yapılan paylaşımlar üzerine de bir denetim mekanizması bulunmaktadır. 29 Temmuz 2020’de Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde yürürlüğe konulan 7253 numaralı kanun ile bu denetimler sonucu açılan davalarla kişilere ve kurumlara para cezası, hapis cezası gibi Hukuki yaptırımlar uygulanabilmektedir (TBMM, 2020). Melda’nın hakkında, yukarıda bahsedilen paylaşımı nedeniyle soruşturma açılmıştır.⁴ Açılan soruşturma üzerine bölgede yardım için bir araya geldiği ekiplerle çekilen bir fotoğrafını paylaşan küçük üretici gönderinin altında “Görevimdi, görmeyenlere gördüklerimi anlattım. Kula kulluk etmeyenin, doğru bildiğini söylemekten çekinmeyenin cezalandırılacağını biliyordum” (Melda, Derman Şeyler, 26.04.2023) şeklinde duygularını dile getirmiştir. Melda bu süreç içinde Sağlık Bakanlığı tarafından da aranmış ve kendisinden deprem bölgesi için kuru şampuan üretmesi talep edilmiştir. Daha önce böyle bir ürün üretmemiş üretici ürünün üretimi için ürünü daha önce üreten birine danışmak ve iş birliği yapabilmek için çağrıda bulunmuştur (Melda, Derman Şeyler, 15 Şubat 2023). Bu çağrı, üretimi kâr amacı gütmeyen bir ürün için olduğundan çok dayanışmalı bir çağrıdır. Bununla birlikte Melda daha önce kuru şampuan kullanmış takipçilerinden de deneyimlerini ve evdeki kuru şampuanlarının içerik etiketlerini kendileriyle paylaşmaya dayalı bir bilgi ve tecrübe

⁴ Melda, kendisine soruşturma açıldığını 26 Nisan 2023 tarihinde Derman Şeyler hesabından paylaştığı hikâye ile duyurmuştur.

paylaşım çağrısında bulunmuştur. Ancak görüştüğü uzmanlardan edindiği bilgiler sonucu kuru şampuanın bölgenin yetersiz hijyen koşullarına uygun olmadığı kanısına varınca bu teklifi reddetmiştir. Ancak teklif üreticiyi bölge için farklı bir ürün geliştirme sürecine itmiş, kendisi bölge için durulanmayan köpük şampuan üretimi için çalışmalara başlamıştır. Bu süreçte de yine bütün kargo, imalat, etiket, arge, laboratuvar analizi, sahada kullanım anlatımı, dağıtım ve yakıt masrafını üstlenmiş; “birlikteliğin gücüne daha önce defalarca tanık olmuş bir ekip olarak” ürüne uygun hammadde ve ambalaj desteği çağrısında bulunmuş; süreci fikir aşamasından ürünlerin üretim ve dağıtım aşamasına kadar bütün şeffaflığıyla sayfasından paylaşarak tüm takipçilerini bilgilendirmeye ve haberdar etmeye devam etmiştir (Melda, Derman Şeyler, 15/16/17.02.2023, 06/11/17/27.03.2023, 12.04.2023, 03/04.05.2023; 13.06.2023, 23.07.2023). Ürünlerin dağıtımını gerçekleştirirken takipçilerini bölgeden gönderiler paylaşarak bölgenin ve bölgedeki insanların güncel durumu hakkında da bilgilendirmiştir. Bunun yanı sıra şampuan dağıtımını bitirdikten sonra kendi üretimleri için bölgedeki insanlardan hammadde alımı yaparak yine bölge halkıyla dayanışma biçimlerini farklılaştırarak sürdürmeye devam etmiştir. Bakanlığın çağrısı ile daha önce üretmediği bir ürün üzerine düşünmeye yönelen Melda emeğini, enerjisini, zamanını bölgedeki insanlar için elverişli olacak bir ürüne sabitlemiştir. Benzer şekilde Atalier Delicate de 13 Şubat 2023’te “Faydamızın dokunabileceği bir kanal, bir ihtiyaç alanı aklınıza gelirse lütfen paylaşın” çağrısında bulunmuştur. Bu paylaşımlar ve girişimler üreticilerin takipçilerinin de hem üretilen ve üretilebilecek ürünler üzerine düşünmelerini hem de üreticilerle iş birliğine gönüllü katılımını ve paylaşımını sağlamıştır. Bunu doğrular biçimde Koçer (2020) sosyal medyanın en önemli ve devrim niteliğindeki özelliğinin *kullanıcı türevli içerik* özelliği olduğunu söylemektedir. Tüm kullanıcıların kendi içeriklerini üretme fırsatı bulduğu sosyal medya, bireylerin yalnızca tüketici olmaktan çıkıp üretime de katılmalarını sağlamaktadır.

Özetlemek gerekirse internet ve sosyal medya bilgi paylaşımında bulunmak, fikir alışverişi yapmak, koordine olmak, daha iyi, eşit ve adil bir dünya tezahürünü mümkün kılmak için önemli bir yerde durmaktadır (Adams, 2015). Küçük üreticiler de Kahramanmaraş depremi kapsamında gerçekleştirdikleri bütün yardımlaşma faaliyetlerini Instagram üzerinden

paylaşarak, düşünemediklerini düşünebilecek olanlara seslenerek karşılıklı iletişimin yolunu açmışlardır. Bölgede bulunan insanların mevcut koşullarını iyileştirmek için dayanışma faaliyetlerine takipçilerinin de dahil olabilmesi için bölgedeki güncel ihtiyaç listelerinin, sahadaki gönüllü ihtiyaçlarının, afet bölgelerinden uzakta neler yapılabileceğinin, afet bölgelerinden ayrılarak başka şehirlerde hayatlarını kurtarmaya çalışan depremzedelere nasıl ve ne şekilde destek olunabileceğinin bilgisini paylaşarak dayanışma ağını genişletmeyi başarmışlardır.

Bilgi ve Duygu Paylaşım Alanı Olarak Instagram: “Bilinmezliğe Meydan Okudum”

Deprem bölgesine yardıma gidenler veya deprem bölgesinde enkaz altında kalmasa dahi yakınlarını enkaz altından çıkarmaya çalışanlar için ilk yardım bilgisi oldukça önemlidir. Bubble Things (08.02.2023) hem tıbbi bilginin hem de psikolojik ilk yardımın önemine dair bir paylaşım yapmıştır. Bunun yanı sıra Bubble Things bu süreçte ruh sağlığımızı koruyabilmek adına da bilinmesi gereken bilgilerin paylaşımını gerçekleştirmişlerdir. Felaket kaydırması (*doomscrolling*)⁵ üzerine bir paylaşım ve deprem üzerine paylaşılan herhangi bir şeyle ilgili paylaşımlara maruz kalınmasını azaltmanın önemine dair belirli zaman periyodlarıyla sosyal medya kullanımına ara vermenin önemine işaret eden post paylaşımı yapmıştır (Bubble Things, 14.02.2023). Bununla birlikte deprem korkusu depremi yaşayan ve buna şahit olan birçok insanda tetiklenmiş durumdadır, yine aynı küçük üretici 5 Mart 2023 tarihinde bu konuya dikkat çeken bir paylaşımında da bulunmuştur.

Atalier Delicate ise paylaşmanın, dayanışmanın ve sosyal medyanın önemine dikkat çeken şu sözleri kaleme almıştır: “Bazen hayatta renkler karışır. Güneşli uyandığımız bir günün ertesi karanlık olabilir. Karanlığın içinden geçerken, aydınlığa doğru gittiğimizi unutmadan, ders alarak ilerliyoruz. ... Birlikte olmanın, dayanışmanın en önemli olduğu günlerdeyiz. Bir

⁵ Felaket kaydırması kavramının detaylı bir incelemesi için bakınız Barabak (2020).

aradayken o kadar güzeliz ki! Yine birlikte iyileşeceğiz. Instagram bizim için sosyal medyadan çok daha fazlası” (Atalier Delicate, 01.03.2023). Aynı zamanda sosyal medyanın bir dükkân, bir gelir aracı olduğunu dile getiren, paylaşım yapmaktan utanan ancak biraz da buna mecbur olan üretici içinde bulunduğu durumu şu şekilde dile getirmiştir:

Normalleşmekte zorlandığımız zamanlardan geçiyoruz. Yaşananlar çok ağır. Küçük atölyemizin gücü yettiğince yardım etmeye gayret ediyoruz, etmeye de devam edeceğiz. Elimizin uzandığı, varlığımızın yettiğince yardımların içinde olacağız. Ve fakat dünya bir taraftan da dönmeye devam ediyor. Eskisi gibi olmak mı? Biraz zor. Belki de olunmamalı. Yenilenme ve değişme zamanları gelmiştir. Diğer yandan sosyal medya bizim esas dükkânımız. Ve tabi bizi ayakta tutan en büyük basamak (Atalier Delicate, 03.03.2023).

Felakete doğrudan tanıklık eden ve depremin gerçekleştiği bölgede bulunan çeşitli yardım çalışmalarına katılanlar kadar felakete medya aracılığıyla maruz kalan bireyler de benzer belirtilerle ikincil travma yaşayabilmektedir (Comstock ve Platania, 2017). Bu çalışmaya konu olan küçük üreticilerden biri olan Melda bölgeye arama kurtarmacı olarak gitmiş, birkaç küçük üretici de bölgedeki yardım faaliyetlerine katılmıştır. Çalışmanın örnekleminde bulunan diğer küçük üreticilerin de yardım çalışmalarına uzaktan katıldığı ve dayanışmaya, dayanışmayı örgütlemeye çalıştıkları paylaşımlarında görülmektedir:

6 Şubat sabahı yaşadığım korkuyu ve sonrasındaki bazısı eski bazısı ilk olan tüm o duyguları anlatamam. Ya sen? Deneriz belki ama tam bir cümle etmeyecek asla bence hiçbiri. Her ölüm böyledir çünkü... Sevdiğini kaybetmek ve yasını yaşama şeklin artık seni başka biri yapar da ondan. Biz çok öldük bu sefer, yazmaya değil, devam etmeye utandık. Birisini kaybettiğinde, yokluğu kadar neden ve nasıl öldüğü de çok şey değiştirir. Suçluluk zaten acının peşinde beklerken alır içine hemen. Zaman yine dönüştürücüdür cevapları verebildiğinde ve ilerletir seni. Başka bir versiyonunlasındır, anlaması ve anlaşılması zordur. Bizim cevaplarımız nerede

peki? Suçlu hissetmememize yardımcı olacak. Acıyı öfkeyi dönüştürmemize yardımcı olacak cevaplarımız nerde? Belki el vermekte birliğe, dayanışmaya biraz, biraz eyleme geçmekte, sokaklara çıkmakta, haykırmakta, biraz ağlamakta, biraz susmakta, biraz yazmakta belki... Biraz iyileşmekte... Yoksa nasıl insan kalacağız ki? Örgütsüz olmuyor dostlar bir kez daha anladım. #yas (Doğal İşler, 01.03.2023).

Birçok küçük üretici deprem sonrası süreçte hissettiği duyguları aktardıkları gönderiler paylaşmıştır. Bu paylaşımlar başa çıkma stratejilerinin alt kategorilerinden biri olan sosyal destek almanın (Gören, 2023) bir biçimidir. Bir küçük üretici “Zor bir süreçten geçiyoruz ülke olarak... yıkım, karanlık ve çaresizlik hissi bir anda gelip oturuverdi göğsümüzün tam üstüne, davetsiz...” (Ela, Doğal İşler, t.y.) şeklinde duygularını ifade etmiştir. Gönderilerde ortak tema olarak görülen en kapsamlı durum paylaşma hali, bu bir duygu, bir ürün, bir emek, bazen varlığını paylaşmak olarak tezahür edilebilir. Depremin üstünden henüz bir ay geçmişken 8 Mart Dünya Emekçi Kadınlar Gününde paylaşılan bir gönderi de paylaşmaya, dayanışmaya ve bir aradalığa işaret eder:

Birlikte güçlüyüz. Kadının doğasından gelir yaratıcılık. Değiştirme, dönüştürme gücü yaşamın her alanına yansır yeter ki engellenmesin, susturulmasın. Yeter ki yaşasın, yaşatsın! Yaşamın başladığı yerdir kadın. Üreticidir, besleyicidir. Hem kendini hem yaşamı besler büyütür. Kadın cesurdur. Duygularını tanımada, anlamaya çalışmada hep bir adım öndedir. Kendine iyi geleni arar bulur. Bazı zamanlarda ve bazı topraklarda kadının yerini bulması zorlaşabilir fakat yine dayanışma ile çözüm arar, bulur! Yaşamlarımızın ve umudun değerini sorguladığımız bugünlerde gelin bugünü coşkuyla kutlayalım, bu coşku değişiminin, iyiliğin, yeniden yaratmanın, yaraları sarmanın başlamanın coşkusu olsun. Sözümüzü söyleyelim, şarkılarımız susmasın, bir ağacın altında, üstünde beraber olalım (Ela, Doğal İşler, 08.03.2023).

Gördüklerinden ve yaşadıklarından duygusal olarak etkilenen hamile bir küçük üretici hislerini, yaşadığı çıkmazı, olanları anlayabilmenin inkarını şu şekilde dile getiriyor:

En temel hakkı olan yaşam hakkını kaybetti on binler, barınma hakkını kaybetti yüzbinler, travma yaşadı milyonlar. Alışamayız. Gebeyim ve insanlar azalırken çoğalmaktan utanıyorum. Artık gündem takip edecek halim kalmadı, kaldıramıyorum, çok ağır geliyor her şey. Yine de içimde büyüyen bir can var ve en çok onun için dayanmaya çabalıyorum. Bir süre inzivaya çekiliyorum. Okuyanlara bu sözüm itici gelebilir ama hayatta olanlara başarılar dilerim. Bu ülkede bol şansa ihtiyacınız olacak. Bu saatten sonra sadece şansınıza inanın (Filiz, Tres Olive, 21.02.2023).

Filiz bu paylaşımı sonrası birçok küçük üreticiden ve takipçisinden destek mesajları almıştır. Bu destekler dayanışma arzusu ve gösterilen çaba gibi yaşanan acının da ortak ve paylaşılma açık olduğu fikri üzerinden okunabilir. Deprem bölgesindeki insanlarla olduğu kadar bu felaketi uzaktan deneyimleyenlerin de dayanışmaya ihtiyacı olduğu görülmektedir. Sosyal medya bu anlamda bireylerin arasındaki fiziksel mesafeyi daraltan bir işleve de sahiptir.

Afet Bölgesindeki Çocuklar İçin Kurulan Temaslar: “En Buruk Yanım”

Afet dönemlerinde bebekler, çocuklar, gebeler, kadınlar, yaşlılar ve engelliler gibi kırılgan grupların destek alması oldukça önemli görülmektedir (HASAUDER, 2023). Dünya genelinde her yıl milyonlarca çocuk afetlerden doğrudan ya da dolaylı şekillerde etkilenmektedir (Kaya ve Özcebe, 2013). Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının 25 Mayıs tarihinde resmi Twitter hesabı üzerinden paylaşılan verilere göre Kahramanmaraş merkezli depremde 567 çocuk hayatını kaybetmiştir. Enkaz altından 1914 refakatsiz çocuk çıkarılmış, başvurular sonucu yapılan kimlik kontrol ve doğrulamalarıyla 1841 çocuk ailesine teslim edilmiştir. Tedavisi tamamlanan 53 çocuk Bakanlık tarafından kuruluş bakımına alınmış, bu çocuklardan ikisinin kimlik tespiti yapılamamıştır (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2023).

Refakatsiz çocukların sayılarının çok fazla olduğu bilgisinin sosyal medyada dolaşıma girmesiyle birlikte bu süreçte evlat edinmek veya koruyucu aile olmak isteyen bireylerin sürece dair doğru bilgiye ulaşması amacıyla Bubble Things çocuklara koruyucu aile olmak isteyen bireyler için sayfasında konu ile ilgili yasal prosedür paylaşımı yapmıştır.

Küçük üretici Eda ise deprem bölgesine gidip çocuklar için kurulan alanlarda çocuklarla temas etmiş, bu anların fotoğraflarını takipçileriyle paylaşmıştır. Atölye Firuze takipçilerine ellerinde bulunan kırık, kirli, küçülmüş pastel boyaları belirli lokasyonlara bırakmaları için çağrıda bulunmuş, bu boyaları eritip kalıplara dökerek elde ettikleri yeni boyaları deprem bölgesindeki çocuklara ulaştırmıştır: “Hem bir ileri dönüşüm örneği oldu hem çocuklar mutlu oldu.” (Firuze, Atölye Firuze, 16.04.2023). Winy Bakım’ın üreticileri ise stüdyoda çocuklar için doğal oyun hamuru üretimine başlamış, takipçilerini de bu sürece dahil olmaya davet etmiştir: “Cumartesi günü gelin stüdyomuzda afetten etkilenen çocuklar için beraber oyun hamuru üretilim. Hatta çocuklarınızı da getirin onlar da başkaları için gönüllü üretmenin mutluluğunu yaşasın. Sosyalleşmek ve faydalı bir şeyler yapabilmek bize de kendimizi iyi hissettirir” (Winy Bakım, 20.02.2023). Bu çağrıdan da anlaşılacağı üzere depremde olma halinin yalnızca bölgede olma haliyle eş tutulmadığı, yıkıma tanık olan herkesin çeşitli kademelerde etkilendiği görülmektedir. Yardımlaşmanın, bir arada olmanın ve dayanışmanın süreç üzerinde karşılıklı bir iyileştirici etkisi bulunmaktadır: “Rehabilitasyon sürecimiz uzun sürecek. Bu süre boyunca sosyalleşmek ve iyi niyetlerle renkleri yoğurmak bize, rengarenk oyun hamurları ile oynamak ise afet bölgesindeki çocuklarımıza iyi gelecektir. Önümüzdeki haftalar boyunca stüdyoda buluşmaya, güzelliği çoğaltmaya devam edeceğiz” (Winy Bakım, 24.02.2023).

Winy Bakım, oyun hamuru tarifinin yanı sıra afet bölgelerinde hijyen eksikliğinden kaynaklanan bit salgın problemi için kafur (camphora) taşıyla toka ve yaka iğnesi yapılabileceği fikrini paylaşmıştır:

#cinnamomumcamhora ağacından elde edilen yüksek mentollü kafur taşı ile afet bölgelerindeki kız kardeşlerimiz için bit önleyici tokalar hazırlanabilir diye düşünerek sizinle paylaşmak istedim. Herkes elinden geldiği bir şekilde dayanışmaya çalışıyor. Su olmayan bölgelerde bit şampuanı da kullanılamayacağından önlem amaçlı bu tokalardan üretilip ihtiyaç sahiplerine ulaştırılabilse keşke... Kafur taşı doğrudan minik bir kese içine koyularak çengelli iğne ile kıyafetlere de tutturulabilir (Winy Bakım'ın 15.02.2023).

HASAUDER (2023) ikinci ay saha raporunda bit ve uyuz vakalarındaki artışın ilaç ve tedavi ile kontrol altına alınmasının mümkün olduğunu ancak iyileştirilmeyen yaşam koşulları sonucu yeni artışların olabileceğini, geçici yerleşim yerlerinde ise uyuz ve bit salgınlarının halen sıklıkla görüldüğünü belirtmiştir. Bu rapor göz önüne alındığında küçük üreticinin bu fikrinin bölge halkı için özellikle kadınlar ve kız çocukları için oldukça kıymetli olduğu görülmektedir.

Kadınlar İçin Kadınlarla Birlikte: “Oya Gibi İnce İnce”

Afetler üzerine 141 ülkede yapılan ve 21 yılda gerçekleştirilen bir araştırma afetlerin kadınlarda erkeklere kıyasla daha fazla ölüme sebep olduğunu ortaya koymuştur. Bu araştırma aynı zamanda afet dönemlerinde kadınların yaşam beklentisinin yine erkeklere oranla daha çok azaldığını, bu durumun ise sosyoekonomik düzeyle bağlantılı olarak gerçekleştiğini göstermektedir (Çakmak, Ocaktan ve Akdur, 2018). HASUDER'in Kahramanmaraş depreminin gerçekleştiği bölgelerden olan Hatay üzerine hazırladığı 2. ay saha raporunda depremden en çok etkilenen kırılgan gruplar içinde yer alan kadınların yaşadıkları bazı zorluklar yer almıştır (HASAUDER, 2023: 26): “Doğumu yakın takipsiz gebe (12 gebelik 5 yaşayan çocuk), tetanoz aşısı yapılmamış gebe, yeni gebelik (ilk gebelik), sağlık çalışanı görünce gebelik şüphesi olduğunu ancak GSM'ye utandığı için gidemediğini bildiren bir kadın... Sessizce “Koruyucu poşet var mı?” diye soran ve utandığı için çocuğunun kaşıntısını söyleyemeyen kadınlar”.

Doğal İşler'in üreticisi Ela'in deprem bölgesinde depremde etkilenen 24 bine yakın hamile kadının bir ay içinde doğum yapacak olması ile ilgili 15 Şubat 2023 tarihinde paylaştığı gönderi hem bilgilendirici olması hem de konuya dikkat çekmesi bakımından oldukça önemlidir: "Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu verilerine göre depremde etkilenen kadınların 3 milyon 910 bin 497'si üreme çağında. Deprem bölgesinde 214 bin 325 hamile var, bu kadınların 23 bin 814'ünün bir ay içinde doğum yapması bekleniyor. Hatta bölgedeki sahra hastaneleri dahil doğumlar devam ediyor." Bölgede bulunan bir sağlıkçının ilaç sıkıntısını dile getirdiğini, hamile kadınların stres kaynaklı kanamalarının olduğunu, sıklıkla değiştirilemeyen iç çamaşırlarının enfeksiyon riskini arttırdığını aktaran küçük üretici Eda bireysel gönderilen yardımlarda iç çamaşırı ve hijyen ürünlerine ağırlık verilmesi gerektiği dile getirmektedir. Bunun yanı sıra bu ürünleri üreten firmaları örgütlemek üzerine girişimlerde bulunmamız gerektiğini ifade etmektedir. Kadınların ve kız çocuklarının tuvalet ihtiyaçlarını rahat ve güvende gideremediklerini, bu sürecin pozitif ayrımcılık gözetilerek yönetilmesi gerektiğini söylemektedir. Aynı zamanda bölgedeki kadın gönüllü sayısının artması gerektiğini ve belli başlı konularda uzman olsalar da olmasalar da depremde kadınların ihtiyaçlarını ifade etmede yaşadıkları zorlukları kırmak ve duygusal destek sağlamak adına bölgede bulunmanın önemine dikkat çekmektedir. Ayrıca kadınlar ve hamileler için oluşturulan yardım koordinasyonlarını bilen herkesten bu bilgileri kendisine iletmesini, bu bilgileri paylaşacağını duyurmuştur. Bölgeye gidecek olan araç sahibi arayışında bulunan küçük üretici, aynı zamanda örgütlülük için Mor Dayanışma'yı⁶ irtibat noktası olarak göstermektedir.

Güneaçan markasının üreticisi ise deprem bölgesindeki müşterilerini ziyaret etmiş, bölgede yardım faaliyetlerine katılırken kendileriyle dayanışma göstermiştir. Bölgede kurdukları yakınlığı ve hislerini sosyal medya hesabından paylaşmıştır:

Bugün de Samandağ'da Nazlıcan Hanım'la hasbıhal ettik, dertleştik, gülüştük.
Müşterim olarak tanışıp daha sonra burada bir araya gelmek çok enteresan. Aylar

⁶ 2013 yılında çalışmalara başlayarak 2014 yılında dernekleşen, kadın dayanışması ve mücadelesi için çeşitli çalışmalar yapan, çatısı altında kadınların örgütlendiği bir oluşum.

önce ürün önerirken şimdi kahvelerini içiyor, yemeklerini yiyorum. Ne verebiliyorsak tam da onu vermeye ihtiyacımız var, bize ne verilebiliyorsa tam da onu almaya ihtiyacımız var. Zamanlardan böyle bir zaman. (Güneaçan, 10.04.2023)

Bahsi geçen yakınlık bölgede kurulmaktan ziyade tüketicilerin ürün almadan önce üreticilerle birebir irtibata geçerek ihtiyacına göre ürün seçerken talep ettikleri yardımlarla kurulmuştur. Bu bağ doğanın sunduğu güzellikleri üreten ve tüketen olarak paylaşmanın bağı, bireylerin kişisel bakımlarına özen gösterirken buradaki adil üretime kıymet vermenin, hem üretirken hem de tüketirken bireyin kendisiyle birlikte doğaya ve canlılara da zarar vermek istememenin bağı olarak görülmektedir. Böyle bir felaket döneminde bu bağın iç dinamiklerinin başka türlü bir yansımasını aynı küçük üreticinin farklı bir gönderisinde de bulmaktayız: “Portakal çiçekleri açmıştı, Esin Hanım’a ve ailesine misafir oldum, ineklerini besledim ve o ünlü Hatay misafirperverliğini bir kere daha yaşadım. Ürünlerin ya da yazışmaların içinden uzanıp tutamadığımız şekilde uzanmak ve birbirimize sarılmak ne güzel” (Güneaçan, 20.04.2023).

Antakya’da dükkân ve stüdyosu yıkılan yüksek kalite el dokuması ipek ürünler üreten bir küçük üreticinin stoklarında bulunan ürünlerini alarak kendi mağazasında satmaya başlayan bir küçük üretici bulunmaktadır. Depremzede üreticinin imalathanesinde bulunan dokuma tezgahlarını onararak yeniden üretime açması için destek olduğunu dile getiren Baboon Natural farklı bir dayanışma örneği göstermektedir. Deprem bölgesinde defne sabunu üretimi yapan bir küçük üretici ise Hatay’ın kültürel miraslarından olan ürünleri için “Yıkılan şehir gibi kültür mirasımız olan defne sabunumuz da üretim yerlerinin yıkılması sonucu etkilendi... Kültürümüzü devam ettirmek zorundayız... Kadınların birçok zorluğu aşabileceklerine inanıyorum. Dileğim yıkıntılara rağmen bir an önce yeniden üretime geçmek” (Sis Dükkânı, 07.04.2023) temennisinde bulunmaktadır. Hem ipek şalların üretimine destek olmak için stoktaki ürünleri dükkânında satan hem de ürettiği defne sabunu için kaygılanan üretici kadınların mevcut değerleri sürdürme ve aktarma bilinci ve sorumluluğu taşıdıkları görülmektedir. Bununla birlikte Hatay’daki üreticilerle dayanışma çağrıları da sürmektedir.

Bölgedeki üreticilerin sayfaları ve ürünleri paylaşarak destek olunmaya ve görünürlükleri artırılmaya çalışılmaktadır. Bu sadece küçük üreticilerin veya takipçilerinin sahiplendiği bir mesele olmaktan ziyade çok daha geniş kapsamlı bir dayanışma pratiği olarak görülmektedir. Örneğin online büyük satış mağazaları bölgedeki üreticilerin ürün fotoğraflarında, üzerinde “Afet Bölgesinden Satıcı” yazan bir logo koymalarına alan açarak tüketicileri bilinçli bir tercih yapma yoluna itmiştir. Aynı zamanda bölgedeki insanlara yardım göndermek isteyen bireyler için aracı olmuş, sayfanın arama kısmına “Afet Yardım” yazıldığında çıkan ürünlerin üzerine “AFAD’a Ücretsiz Teslimat”, “Deprem Yardımlaşma Seferberliği” ve “Öncelikli İhtiyaç” yazan logolar koyarak hem bölgedeki ihtiyaçların durumuna göre yönlendirme yapmakta hem de yardımların bölgeye ulaşmasına destek olmaktadır. Birçok küçük üretici Trendyol üzerinden ürünlerini satışa koyduğundan bu bilgiyi de bu çerçevede vermenin anlamlı olduğu düşünülmektedir.

Türler Arası Dayanışma: Arama Kurtarmacı Köpekler ve Depremzede Hayvanlar

Bütün bu dayanışmanın yanı sıra afet bölgesinde türler arası dayanışma örnekleri de görülmüştür. Bölgeye intikal eden bazı arama kurtarma ekiplerinde eğitilmiş köpekler bulunmaktadır. Arama kurtarmacı köpeklerin yanı sıra evcil hayvanlar da birlikte yaşadıkları kişilerin enkaz altında kaldıkları lokasyonlardan ayrılmayarak, bir anlamda bu bölgeleri bedenleriyle işaretleyerek kişilere ulaşılmasını kolaylaştırmıştır. Arama kurtarma çalışmalarında Meksika ekibinde görev yapan Proteo adlı köpek çalışma esnasında hayatını kaybetmiştir (Cumhuriyet, 2023). Bu çalışmalar esnasında türler arası yakınlaşmalar oldukça dikkat çekmiştir. Bununla birlikte arama kurtarma çalışmalarının 135. saatinde 14 Ocak 2022 tarihi itibarıyla doğması, doğurtulması yasaklanan bir ırk olan Pitbull cinsi Leo adlı bir köpeğin bir vatandaşı kurtarması da dikkat çekmiştir (Anadolu RTV, 2023). Bubble Things 12 Şubat 2023 tarihinde marka hesabında bu haberi paylaşmıştır: “Gerçekten tehlikeli ırk yok, tehlikeli ‘sahip’ var”. Bu paylaşım insanların belli bir cinse dair önyargılarını kırmak için oldukça önemli ve farkındalık yaratacak bir yerde durmaktadır ancak bir yandan da insanların

enkazlardan kurtarılması amacıyla hayvanlarla çıkar ilişkisi kurulduğunu düşündürmektedir. Paylaşımı yapan küçük üreticinin vegan yaşam tarzını benimsediğini bilerek ve diğer insanların önyargılarını kırmak amacıyla bu paylaşımı yaptığını göz önünde bulundurarak diğer insanların bir canlının yaşam hakkını savunması için bu canlının herhangi bir insan için bir fayda sağlaması gerekmediğini de belirtmek gerekmektedir. Her canlı yalnızca var olma hakkına sahiptir ve insanların bu canlının yaşam hakkı üzerinde karar verme otoritesine sahip olmadığı, olmaması gerektiği düşünülmektedir. Dünyanın aidiyeti tek bir türe mahsus değildir, ancak insan tür olarak diğer canlıların yaşam alanlarını işgal ettiği gibi yaşamlarını da sınırlandırmakta ve hayatları üzerinde çeşitli tahakkümler uygulamaktadır. Ağır hasarlı binalarda hayvanların olduğunu bilerek yıkım kararı verilmesine rağmen yıkımdan önce hayvanların kurtarılması için verilen mücadelenin olumlu sonuçlanmasıyla yıkımdan önce kurtarma çalışmaları yapılmış, mevcut tahakkümün direnci kırılmıştır.

Bölgede birçok depremzede hayvan bulunmaktadır. Bubble Things 19 Şubat 2023 tarihinde travmatize olmuş hayvanlara nasıl yaklaşmamız gerektiğiyle ilgili olarak şu paylaşımı yapmıştır: “Depremden etkilenen hayvanların yeni yuvalar bulmasına yardımcı olurken, travma yaşamış bir hayvanla aynı evi paylaşma konusunda bilgi edinmenin oldukça önemli olduğunu düşünüyoruz”. Bununla birlikte afet bölgesinde bulunan depremzede hayvanların çok aç kaldığı ve mama desteğine ihtiyaç bulunduğu dair paylaşılan gönderiler de tek yönlü insanmerkezci çıkar ilişkisini ortadan kaldırarak türler arası dayanışmayı pekiştiren bir yerde konumlanmaktadır.

Sonuç veya “Çoğalırım Ben”

6 Şubat sabahı afetin vahametinin tam da ne kadar büyük olduğunu henüz anlayamamışken doğal kozmetik üreten küçük üreticilerin yaptıkları işin özüne denk düşen bir şekilde duyarlı davranarak gönüllülük esasına dayalı olarak öncelikle belirli bir süre gelirlerini, ürünlerini bölgeye aktarmaları birçok takipçilerine de yol gösterici olmuştur. Küçük üreticilerin takipçilerini ve tedarikçilerini örgütleyerek yardımlaşmayı çoğalttıkları görülmüştür.

Paylaşımaları ayrıca diğerlerinin de kendileriyle ortaklaştıkları birçok duygu halinin kabulünü, depremzede olmanın bölgenin sınırlarını aşan bir hale büründüğünün idrakını kolaylaştırmıştır. Bununla birlikte yine bu hallerin yalnızca insana mahsus olmadığı, bölgedeki diğer canlıların ve doğanın da depremzede olarak kanıksanmasının yollarını açmıştır. Toplumsal ilişkilerin teknolojinin imkânlarıyla genişleyebileceğini küçük üreticilerin Instagram üzerinden açtıkları marka hesaplarını böyle bir afet döneminde dayanışmayı ve örgütlenmeyi artırmak için kullanmalarından anlayabiliriz.

Yazıma son verirken kendilerinden ve direnişçi ruhlarından ilhamla başlama cesaretini gösterdiğim bu çalışmayı küçük üreticilerden birinin sözüyle bitirmek istiyorum: “İyileşeceğiz. Biricik, eşsiz bedenlerimize sarılacağız ve doğanın varoluşuna uyumlanacağız. İyileşmek; kendi varoluşuna sahip çıkmak ve kendini olduğun halinle kucaklamaktan geçer (Winy Bakım, 02.03.2023).

KAYNAKÇA

Adams, R. (2015) *Digital Communications and Feminism in Brazil: A Glance at Brazilian Feminist Activism in Social Media*. Londra: King's College.

AFAD (2014) *Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı.

AFAD (2023) Kahramanmaraş'ta Meydana Gelen Depremler Hk. Basın Bülteni-36. [online] Erişim adresi: <https://www.afad.gov.tr/kahramanmarasta-meydana-gelen-depremler-hk-36> (Erişim tarihi: 31 Mayıs 2023).

Ahmed, S. (2018) *Feminist Bir Yaşam Sürmek*. Çev. B. S. Aydaş. İstanbul: Sel Yayıncılık.

Alkın, R. C. (2021) *Afet Yönetiminde Sivil Toplum: İzmir Depremi Sonrası Müdahale ve İyileştirme Aşamaları Üzerine Bir İnceleme*. Karadeniz Araştırmaları, XVIII/70: 313-34.

Anadolu RTV (2023) 135 Saat Sonra Bir İnsanın Yaşamının Kurtarılmasını Sağladı [online] Erişim adresi: <https://anadolurtv.com/haber/14007622/135-saat-sonra-bir-insanin-yasaminin-kurtarilmasini-sagladı> (Erişim tarihi: 4 Haziran 2023).

Aşkın, H. (2020) Sosyal Medyanın Toplum Üzerindeki Etkisi: Terör Odaklı Bir Yaklaşım. Türk, G. D. ve Özdemir, Ş. haz. *Sosyal Medya Sosyolojisi* içinde. Ankara: Nobel: 267-94.

Barabak, M. Z. (2020) "Quarantini." "Doomscrolling." Here's How the Coronavirus is Changing the Way We Talk. [online] Erişim adresi: <https://www.latimes.com/world-nation/story/2020-04-11/coronavirus-covid19-pandemic-changes-how-we-talk> (Erişim tarihi: 19 Ağustos 2023).

Birleşmiş Milletler Afet Risk Azaltma Ofisi (2023) *Afet Terminolojisi*. Çev. Ö. Altıparmak ve İ. Sezgin. İzmir: Hukuk, Doğa ve Toplum Vakfı. <https://www.stgm.org.tr/e-kutuphane/birlesmis-milletler-afet-risk-azaltma-ofisi-afet-terminolojisi>

Burgan, E. (2022) Feminist Yol ve Erdem Üzerine Bir Meditasyon: Şefkat, İtidal ve Tevazu. Gülçiçek, D. ve Erdoğan, E. haz. *Feminist Eleştiri: Arayışlar ve Müzakereler* içinde. İstanbul: Metis: 191-212.

Can, İ. (2022) Afetler Çağında Sosyolojiyi Yardıma Çağırarak ya da Afeti Yeniden Tanımlamanın Gerekliliği Üzerine. *Tezkire*, 80: 9-29.

Can, S. & Koz, K. A. (2018) Sosyal Medyada Tüketici Onaylı Pazarlama: Instagram Örneği. *Kurgu*, 26 (3), 444-57.

Cnntürk (2023) 134. Gün! Depremde Ölü Sayısı Ne Kadar Oldu, Güncel Yaralı Sayısı Kaç? Hangi İlde Kaç Bina Yıkıldı, Kaç Kişi Öldü? [online] Erişim adresi: <https://www.cnnturk.com/turkiye/106-gun-depremde-olu-sayisi-ne-kadar-oldu-guncel-yarali-sayisi-kac-hangi-ilde-kac-bina-yikildi-kac-kisi-oldu> (Erişim tarihi: 31 Mayıs 2023).

Comstock, C. & Platania, J. (2017) The Role of Media-Induced Secondary Traumatic Stress on Perceptions of Distress. *American International Journal of Social Science*, 16(1):1-10.

Cumhuriyet (2023) Meksika'nın Arama Kurtarma Köpeği Proteo'nun Ölüm Nedeni Belli Oldu. [online] Erişim adresi: <https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/meksikanin-arama-kurtarma-kopeci-proteonun-olum-nedeni-belli-oldu-2051867> (Erişim tarihi: 4 Haziran 2023).

Çakmak, H., Ocaktan, M. E. & Akdur, R. (2018) *Doğal Afetler, Eşitsizlikler ve Sonuçları*. Akın, A. haz. *Eşitsizlikler ve Sağlık Sonuçları içinde*. Ankara: Türkiye Klinikleri: 88-94.

Çil, S. (2021) Dijital Aktivizm. Zinderen, A. haz. *Dijital Sosyoloji Çalışmaları içinde*. Ankara: Nobel: 93-121.

Dobson, A. (2017). *Ekolojizm*. Çev. C. Yücel. İstanbul: Yeni İnsan.

Gökalp Yılmaz, G. (2021) *Afetlere Sosyolojik Bakış ve Türkiye'de Afet Yazınına Kuramsal Bir Yaklaşım*. Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9(1): 194–204.

Gören, A. B. (2023) Afet Sonrası İkincil Travmatik Stres ve Dini Başa Çıkma: Kahramanmaraş Depremi Örneği. *Dini Araştırmalar Dergisi*, 23(1): 81-100.

HASUDER (2023) haz. Kılıç, B. *6 Şubat 2023 Depremleri İkinci Ay Saha Raporu*. Ankara: Halk Sağlığı Uzmanları Derneği.

İnmez, İ. (2011) *Afetlerin Doğallığı Üzerine: Sosyal Bir Olgular Olarak Afetler ve Kırılganlık Sorunu*. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 66 (4): 185-94.

Mellor, M. (1993). *Sınırları Yıkmak: Feminist, Yeşil Bir Sosyalizme Doğru*. Çev. O. Akınhay. İstanbul: Ayrıntı.

Mojab, S. & Carpenter, S. (2020) Marksizim, Feminizm ve “Kesişimsellik”. Çev. E. Erdoğan ve N. Gündoğdu. Erdoğan, E. ve Gündoğdu, N. haz. *Türkiye’de Feminist Yöntem* içinde. İstanbul: Metis: 112-44.

Neuman, W. L. (2016) *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar*. Çev. Ö. Akkaya. Ankara: Yayınodası.

Kaya, E. & Özcebe, H. (2013) *Afetlerin Çocuk Sağlığı Üzerindeki Etkileri*. TAF Preventive Medicine Buletin, 12(4): 455-64.

Koçer, D. N. (2020) Telgraftan Sosyal Medyaya: İletişim Teknolojileri ve Siyasal İletişim. Türk, G. D. ve Özdemir, Ş. haz. *Sosyal Medya Sosyolojisi* içinde. Ankara: Nobel: 1-35.

Shiva, V. & Mies, M. (2019) *Ekofeminizm*. Çev. İ. U. Kelso. Dalyan: Sinek Sekiz.

Soydan, E. & Alpaslan, N. (2014) Medyanın Doğal Afetlerdeki İşlevi. *İstanbul Journal of Social Sciences*, (3)7: 53-64.

Şahin Başfıncı, Ç. (2008) Bir Pazarlama İletişim Medyası Olarak Web Ortamında İçerik Analizi Yapmanın Güçlükleri ve Olası Çözüm Önerileri. *Yönetim*, 19(61): 52-71.

Şüküroğlu, V. K. (2021). Sosyal Etki Kuramı Bağlamında Post-Modern Tüketicinin Sosyolojik Anlamda Dönüşümüne Yönelik Bir Değerlendirme. *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1): 150-72.

Topuz, E. (2023) İTÜ'de Deprem Kararnamesini Eleştiren Bölüm Başkanı Görevden Alındı. [online] Erişim adresi: <https://www.gazeteduvar.com.tr/itude-deprem-kararnamesini-elistiren-bolum-baskani-gorevden-alindi-haber-1611700> (Erişim tarihi: 28 Temmuz 2023).

Türk, G. D. & Özdemir, Ş (2020) *Sosyal Medya Sosyolojisi*. Ankara: Nobel.

Türkiye Büyük Millet Meclisi (2020) 7253 sayılı “İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına dair Kanun”. [online] Erişim adresi: <http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k7253.html> (Erişim tarihi: 19 Ağustos 2023).

T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2023) 25.05.2023 Tarihi İtibarıyla Refakatsiz Çocuklarla İlgili Kayıt, Tedavi ve Aile Birleştirme Çalışmalarına İlişkin Veriler [online] Erişim adresi: <https://twitter.com/tcailesosyal/status/1661772289812099079> (Erişim tarihi: 31 Mayıs 2023).

Yaşar, İ. H. (2020) Siyasal Toplumsallaşma Süreci ve Sosyal Medya. Türk, G. D. ve Özdemir, Ş. haz. *Sosyal Medya Sosyolojisi* içinde. Ankara: Nobel: 137-63.